

Tarja Lappalainen

Elisabet Järnefeltin kirjallinen salonki

KAUPPIS-HEIKIN KIRJAILIJAU-
RAN
KÄÄNNEKOHTANA

*”Puristamisen pakosta olivat sormen päät ihan turtana ja nenä pyrki niin lähelle paperia, ettei kynän varsi tahtonut sopia liikkumaan. Sai siinä toisenkin kerran pyyhkäistä hi-
keä otsaltaan, jos aikoi muutamia riviä kirjoittaa.” (Kir-
joittamisen oppimiseni historia v:lta 1901.)*

Tutkimuksessani käsittelen Savossa, Vieremällä vuonna 1862 syntyneen lehtolapsen ja rengin, Heikki Kauppisen liittymistä osaksi aatelisrouva, vapaaherratar Elisabet Järnefeltin salonkia, jonka muodostivat pääasiassa yliopisto-
nuorukaiset. Kirjoittamisen historian tutkimuksen kannalta on merkittävää, kuinka oli ylipäättään mahdollista, että Kauppi-Heikkinä tunnettu Heikki Kauppinen pääsi osaksi ylä- ja keskiluokkaista salonkia 1880-luvulla, jolloin luokkatietoisuus vallitsi. Kauppisen tie kohti kirjailijuutta ja kirjailijan uraa on tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, kirjallisuussosiologian ja kirjallisen elämän näkökulmasta yksi 1800-luvun jälkipuoliskon mielenkiintoisimmista kirjailijajen-
nista jo siksi, että hän oli ainoa yhteiskunnan alimmilta portailta tullut Järnefeltin salongin jäsen. Oma kiinnostuk-

seni aihetta kohtaan on edennyt pro graduni, *Kirjoittamisen ja rakkauden paloa: Juhani Aho sekä Elisabet Järnefeltin ja Minna Canthin kirjalliset salongit*, pohjalta. Siinä tarkastelin monipuolisesti Juhani Ahon kirjailijuutta ja kirjailijaksi tulemistä Elisabet Järnefeltin ja Minna Canthin salongissa, joten se antaa hyvän lähtökohdan tämänkertaiseen aiheeseen, jonka keskiössä on Kauppi-Heikki.

Helsingissä asuessaan Elisabet Järnefelt otti sydämensiikseen opettaa kirjoittamista ylioppilasnuorisolle salongissaan. Se toimi Helsingissä vuosina 1880–1884. Nora Ekström pitää väitöskirjassaan, *Kirjoittamisen opettajan kertomus*, Elisabet Järnefeltin salonkia Suomen tunnetuimpana ja varhaisimpana kirjoittajakoulutuksena (Ekström 2011, 24). Monet seikat tekevät salongista erityisen merkittävän. Ensinnäkin Elisabet paneutui järjestelmällisesti suomalaisen kirjallisuuden edistämiseen aikana, jolloin suomalaisia kirjallisuutta paraikaa luotiin. Toiseksi kirjoittajakoulun merkittävyttä vahvisti lahjakkaan ja omaksumiskykyisen Juhani Aho liittyminen siihen. (Lappalainen 2014, 35.)

Tässä artikkelissani Elisabet Järnefeltin kirjallisen salongin välityksellä ovat läsnä kirjoittamisen historia, tekijyys ja yhteisöllisyys yhdistettynä aikansa kirjalliseen elämään. Tuomo Lahdelman mukaan kirjallinen tekijyys kiinnostaa tällä hetkellä eräänlaisena laajennettuna tekijyytenä, jossa tähdentävät yhteiskunnalliset ja yhteisölliset ulottuvuudet: tekijä ei vaikutakaan enää yksinäiseltä, omaa erityislaatuisuuttaan toteuttavalta hahmolta vaan yhteisön osalta ja äänitorvelta. Sen sijaan, että aikaisemmin korostettiin tekijän erillisyyttä, on alettu tähdentää sitä, että kirjalliset tekijät elävät aina tulkinnallisten yhteisöjen osina ja että he tietoi-

sesti tai tietämättään mukautuvat omien yhteisöjensä tulkintoihin ja ammentavat luomityössään niiden muistoista. (Lahdelma 2008, 190.)

METODI JA TUTKIMUSAINEISTO

Artikkelissani käyn läpi Kauppis-Heikin kirjailijuuden ja kirjoittamisprosessien etenemistä suurimmaksi osaksi arkistotutkimuksen kautta geneettisen tutkimuksen metodein, jotka pohjautuvat geneettiseen kritiikkiin. Tämä 1960–70-lukujen vaihteessa Ranskassa syntynyt suuntaus tutkii tekstin kirjoitusprosesseja, kirjoituksen liikettä tai muita luovia syntyprosesseja. Tutkimusaineistoina se käyttää erilaisia arkistomateriaaleja muistiinpanoista työkirjoituksiin tai muita säilyneitä dokumentteja. Geneettinen tutkimus voi esimerkiksi tuottaa uutta tietoa ja rikastaa taideteoksen tulkintaa paljastamalla, miten teoksen rakennetta, aihetta, tematiikkaa, symboliikkaa ja tyyliä on muokattu kirjoitusprosessin aikana.

Artikkelissani keskeisellä sijalla ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) Kauppis-Heikin arkistoon tallennetut alkuperäislähteet, joista tärkeimpiä ovat Pekka Ahon kirjeet Kauppis-Heikille. Näitä on säilynyt kaiken kaikkiaan 68. On harmillista, että kirjeenvaihto on siltä osin vajaa, että Kauppis-Heikin kirjeitä Pekka Aholle on arkistossa vain yksi – sekin sijoitettuna virheellisesti Juhani Ahon kirjeiden joukkoon.

Artikkelissani esiintyvä kirjeenvaihto kuvaa siihen liittyvien ihmisten välisiä suhteita, tapahtumia sekä kirjalliseen elämään ja kirjoittamiseen liittyviä prosesseja ja tuotantoa.

Kirjeiden kirjoittamista ja kirjeenvaihtoa tarkastelen sen historiallisista lähtökohdista käsin. Pekka Ahon kirjeenvaihto Kauppiis-Heikille alkaa vuodesta 1883 ja osoittaa, kuinka renkipojasta tuli osa Elisabetin Järnefeltin salonkia. Kirjeenvaihdosta ilmenee, miten läheisiä ystäviä Pekka ja Heikki olivat, sekä se, että Pekka oli kirjailijalle tärkeä kriitikko ja palautteen antaja. Kriitikkoina toimivat myös Pekan veljet Kalle ja Juhani Aho sekä muut Järnefeltin salonkilaiset. Kauppiis-Heikki toimi myös Juhani ja Pekka Ahon kriitikkona. Jo 22-vuotiaana hän tarkisti Juhani Ahon menestysnovellin *Rautatien* käsikirjoitusta antaen siihen ohjeita. (Aho 1951, 204.)

Keskeinen lähde on myös SKS:n arkistoon tallennettu Kauppiis-Heikin *Hevoiskauppiis*-novellin käsikirjoitus, jonka kirjoittamisprosessia artikkelissani seuraan. Hyödynnän myös Kauppiis-Heikin ensimmäistä proosatekstiä ja novellia Äidin kuoltua. Novellin käsikirjoitus on kadonnut, mutta SKS:n arkistossa on Kauppiis-Heikin elämäkerrallisia muistiinpanoja *Miten ensimmäinen sulka putosi ihanteeni siivestä. Muistelma Äidin kuoltua* -novellin kirjoittamisesta ja julkaisemisesta.

Vajetta korvaa myös se, että Äidin kuoltua -novelli löytyy Werner Söderströmin vuonna 1886 julkaisemasta Kauppiis-Heikin ensimmäisestä teoksesta *Tarinoita*. Vaikka Elisabet Järnefeltin salonkilaiset ovat sitä todennäköisesti toimittaneet niin, ettei se aivan vastaa alkuperäistä käsin kirjoitettua versioita, se toimii kuitenkin hyvänä apuna. Samasta kirjasta löytyy *Hevoiskauppiis*-novelli *Isän perinnöllä* -nimisenä, ja tämäkin novelli poikkeaa melkoisesti säilyneestä käsikirjoituksesta.

Kirjailijan lapsuus- ja nuoruusvuodet saavat puolestaan merkittävästi lisävaloa hänen itsensä kirjoittamasta *Kauppis-Heikin totellisesta elämäkerrasta*, jonka hän kirjoitti vuonna 1885 ollessaan Minna Canthin puotiapulaisena Kuopiossa toukokuusta syksyyn. Teksti julkaistiin hieman korjattuna vuonna 1912 *Otavassa*. Alkuperäinen käsikirjoitus löytyy Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta, Kauppis-Heikin arkistosta.

KAUPPIS-HEIKIN TAUSTASTA JA KIRJAILIJANIMESTÄ

”Tuvan seinä oli se taulu mihin poika kirjoitteli ja kirjoituksen suuruuden määränä niin ’ällien’ kuin ’ämmienkin’ oli seinähirren leveys. Mutta kun eivät talojen omistajat kaiskistellen suvainneet tupiensa seiiniä liidulla tuhrata, täytyi turvautua lumen aikana nietoksiin, ja kesällä multaharjujen laitoihin. Vasta sitten kun onnistui saamaan marjoilla viiden pennin lyijykynän ja pesumummulta vanhoja ’Virallisia lehtiä’ lahjaksi, niin alkoi paperille kirjoittaminen leh-tien tyhjiin laitoin”, Juhani Aho kertoo Kauppis-Heikistä *Tarinoita* arvostellessaan. (Havu 1925, 38.)

Kirjailijanimi on kirjailijuudessa tärkeä. Se edustaa kirjailijan, tekijän, identiteettiä ja se voi olla oma tai keksitty. Taiteilijanimi voi olla syntynyt jo ennen teosten julkaisemista kuten Kauppis-Heikin nimi. Heikki Kauppinen oli näet 15-vuotiaana nuorukaisena 7.11.1877 saapunut lisäl-melle Vieremän Kyrönniemen kappalaispappilaan rengiksi pastori H. G. Th. Brofeldtille. Ennen Heikkiä pappilan renkinä oli ollut Kantos-Heikiksi kutsuttu nuorukainen. Tulokas peri pois lähteneen nuorukaisen toimen ja sikäli

myös nimen niin, että sen alku vaihtui Kantosesta Kauppikseksi. (Havu 1925, 39–41, Lappalainen 2011, 44, 49.) – Koska käytän artikkelissani Heikki Kauppisesta hänen kirjailijanimeään, käytän yhtenäisyyden vuoksi myös Pekka Brofeldtista ja muista Brofeldtin veljeksistä heidän kirjailijanimeään Aho. – Kauppis-Heikin tultua pappilaan hänen äitinsä, Tiinaksi kutsuttu Kristiina Loviisa Partanen (o.s. Kauppinen) kuoli seuraavana päivänä lavantaudin murtaamana, ja niin Kauppis-Heikki menetti elämänsä tärkeimmän ihmisen jääden orvoksi. Pojan isä ei ollut suostunut avioitumaan Tiinan kanssa, vaikka tämä vaati sitä.

Totellisessa elämänkerrassa Kauppis-Heikki kertoo, kuinka toiset kylän lapset kiusasivat häntä. Ilkeimmät kiskoivat hiuksista ja löivät korvalle. Kyläteillä aikuiset pysäyttelivät häntä alinomaa kysellen, kenen poika hän oli ja kuka isä oli, niin että aikuisten tullessa vastaan hän pakeni heitä usein metsään. Syntyperä, ihmisten pilkka ja iva tekivät pojasta ihmisaran ja puhumattoman. Kuitenkin Valkeiskylällä on aina tiedetty, että Kauppis-Heikin isä oli Antti Repo. Isä puolestaan ei ollut tuntevinansakaan poikaansa. (Hyvärinen 2001, 12.)

Pääsy rengiksi pappilaan oli Kauppis-Heikin kirjailijuutta ja muutakin elämää ajatellen suorastaan hänen pelastuksena. Nyt hänen elämänsä helpottui, hän pääsi sivistyneistön pariin ja ystävystyi pappilan poikien kanssa, ennen kaikkea Pekka, Kalle ja Juhani Ahon kanssa. Pappilassa hän sai kirjoja luettavakseen, ja Ahon pojat alkoivat opettaa hänelle kirjoittamista sekä korjasivat myös hänen ensirunojaan. Näiden joukosta löytyy myös nuorukaisen ensimmäinen elämäkerrallinen teksti, runo: *Sitä myöten on laulut kuin linnutkin*, joka löytyy SKS:n arkistosta.

JOHDATUS KIRJEISIIN

Brofeldtin pojista varsinkin Pekka oli Kauppiis-Heikille erittäin läheinen, mitä osoittaa esimerkiksi se, että Pekka Aho puhuttelee kirjeissään Kauppiis-Heikkiä kasvinkumppanikseen (10.11.1883), veljekseen (21.2.1885), rakkaaksi Heikiksi (4.11.1891), tosiystäväkseen (1918) ja rakkaaksi veljekseen (25.2.1918). Pekan ensimmäinen kirje Heikille on todennäköisesti vuodelta 1883, vaikka siitä puuttuu päiväys, ja vuodenkin perään lienee myöhemmin merkitty kysymysmerkki. Viimeiset kirjeet ovat vuodelta 1918. Kaikki Pekka Ahon kirjeet on kirjoitettu musteella, ja niissä on varsinaisia kirjeliuksia 157. Kirjeitä siteeraan sellaisina kuin Aho on ne kirjoittanut puuttumatta kirjoitusasuun. Kirjeenvaihdon alkaessa Kauppiis-Heikki oli 21-vuotias ja Pekka puolestaan 19-vuotias. Juhani Aho, perheen esikoinen oli tuohon aikaan 22-vuotias.

Pekka Ahon käsiala on yleisesti ottaen melko selvää. Mutta arkistossa alkuperäiset kirjeet on kopioitu ensin mikrofilmeille, joista kirjeliuskat on tulostettu, joten tämä heikentää niiden luettavuutta. Toisinaan käsialaa leimaan kiireen tuntu ja jotkin yksittäiset sanat on huolimattomasti kirjoitettu, ja sen vuoksi niistä on vaikea saada selvää. Paikka paikoin olen joutunut katsomaan yksittäisiä sanoja ja kirjaimia suurennuslasilla ja suurennuslevyllä, kuten olen tehnyt myös käsikirjoituksia ja muuta aineistoa lukiessani. Joihinkin kohtiin olen joutunut lisäämään hakasulkeisiin mielestäni oikeamman tulkinnan.

Keskityn artikkelissani aiheeni kannalta kaikista tärkeimpiin Pekka Ahon kirjeliuskoihin, jotka ajoittuvat kirjeenvaihdon varhaisvuosiin ja joista ilmenee Kauppiis-Heikin

liittyminen Pekan välityksellä osaksi Elisabet Järnefeltin kirjallista salonkia ja ennen kaikkea pääsy sen sisäpiiriin, josta eri lähteissä käytetään nimiä: kirjallinen koulu, Järnefeltin koulu ja ”klikki”.

DIALOGISUUS

Kirjeenvaihdossa yhdistyy yleensä dialogisuus. Keskustelun vuorovaikutusta ei kuitenkaan aina ole mahdollista tarkastella säilyneiden kirjeiden välityksellä, sillä vuosikymmenien ja vuosisatojen saatossa kirjeet saattavat kadota – kuten on käynyt Kauppi-Heikin kirjeillekin. Koska miltei kaikki Heikin kirjeet Pekalle ovat hävinneet, ei näkyvä dialogisuus ole mahdollista, mutta Pekka Ahon kirjeitä analysoimalla ja tulkitsemalla voi saada tietoa Heikin ajatuksista ja kirjeistä Pekalle. Näin refleктоimalla voin rekonstruoida esiin Kauppi-Heikin kirjoituksia ja ajatuksia ystävälleen. Tässä käytän apuna *Kauppi-Heikin totellista elämäkertaa*.

Elämäkertäkäsikirjoituksessa on myös korjausmerkintöjä, jotka ovat nähdäkseni Pekka Ahon tekemiä. Tekstin alku on kirjoitettu mustekynällä, mutta osassa kirjeistä teksti vaihtuu lyijykynällä kirjoitetuksi. Paikoin käsiala on hyvin vaikeaselkoista. Kauppi-Heikin elämäkertäkäsikirjoitus on tärkeä dokumentti kirjailijan tutkimuksessa, koska se kertoo tekijän elämästä hänen itsensä kertomana ja dokumentoi hänen varhaisia vaihteitaan. Kirjoittamisen historian tutkimuksen kannalta siinä on tärkeää tietoa muun ohessa ajasta, jolloin Kauppi-Heikki siirtyi Brofeldtin pappilaan. Tämä siirtymä on ensisijaisen tärkeä hänen kirjailijuutensa kannalta, sillä jos hän ei olisi päässyt sivistyneistön pariin

ja ystävyyteen, hänellä ei olisi ollut tuona aikana mahdollisuutta luoda samanlaista kirjailijan uraa kuin hän teki. Dialogin kannalta merkityksellistä on vuoden 1911 Valvojasta löytämäni Kauppis-Heikin kirjoittama omaelämäkerrallinen artikkeli Mitä Juhani Aho on ollut minulle kirjailijana, joka kuvaa hänen kirjailijuutensa alkutaipaleita ja myöhempiäkin vaihteita.

ÄIDIN KUOLTUA -NOVELLI

Seuraavassa käyn läpi Kauppis-Heikin Äidin kuoltua -käsikirjoituksen vaihteita Elisabet Järnefeltin salongissa Pekka Ahon kirjeiden ja niiden tulkinnan kautta. Juuri tuosta novellista alkaa salongin kirjallisen koulun ja Kauppis-Heikin välinen yhteistyö. Se on hyvin verrattavissa myös Juhani Ahon ja ”klikin” väliseen ohjaukseen, jonka ensimmäisiä hedelmiä oli Ahon novelli *Siihen aikaan kun isä lampun osti*.

Arvidin Järnefeltin mukaan tämä novelli sisältää hänen äitinsä taidekäsityksen pääpiirteet: se (oli) on omaa elämystä, se (oli) on ”tosikertomus”, se pelastaa kokonaisen eletyn aikakauden ikiunhoon vaipumasta (Järnefelt 1929, II, 259). Arvid kuvaa tätä taidenäkemyä *Vanhempieni romaanissaan* todeten sen olevan ”*totuuden palvomimista tunnemaailmassa*”. Tätä taidenäkemyä käsittelem artikkelissani myöhemmin.

Kirjallisen salongin sisäpiirin muodostivat salonkirouvan lisäksi hänen pojistaan Kasper, joka oli veljeksistä vanhin, Arvid ja Eerik sekä Ahon veljekset. Joissakin kysymyksissä, kuten kirjallis-taiteellisissa, siihen kuuluivat läheisesti myös Elisabetin tyttäret Elli ja Elliida että Arvid Järnefeltin

morsian Emmy Parviainen. (Kopponen 1985, 79, Lappalainen 2011, 72.)

*Pekka Ahon kirjeestä Helsingissä
1 p. maalisk. 1884*

Kirjoittaessaan kyseistä kirjettä Kauppi-Heikille Pekka Aho kuului jo Elisabet Järnefeltin salonkiin. Hän oli päässyt jäseneksi vuonna 1882 tultuaan opiskelemaan kahdenkymmenen vuoden ikäisenä (vanhana pois) Helsingin yliopistoon, jonne hänen veljensä Juhani oli saapunut kaksi vuotta aiemmin. Juhani oli ollut salongin jäsen jo sen varhaisvaiheista, lukuvuodesta 1880–1881 lähtien. Salonkiin pääsi ainoastaan kutsusta, mutta Juhani oli itseoikeutettu salonkilainen Elisabetin poikien, Arvidin ja Kasperin kautta; hehän olivat hänen opiskelutovereitaan ja läheisiä ystäviään.

Saadessaan Kauppi-Heikiltä Äidin kuoltua -novellin käsikirjoituksen Pekka Aho asui veljensä Juhanan kanssa Järnefeltien vierashuoneessa. Tämä käy ilmi sekä Juhani Ahon pojan Antti J. Ahon kirjasta (1951, 191) että Pekka Ahon kirjeestä (1.3.1884) Kauppi-Heikille:

Hyvään taloon tässä kaupungissa yhdyttiin ja tähän on nyt niin perehtynyt, ettei muualla luulisi toimeen tulevankaan – on talonväki niin mukavaa ja ymmärtäväistä ja kaikkia muita ihmisiä arvostellaan kilpaa, niin kuin meilläkin kotonan – liekö se niin kaikilla muillakin? Kyllä se on suuri etu kun pääsee ymmärtäväisten ihmisten pariin, niin kuin aina opettaa toisia, niin kuin itseään tuhumempia [epäsel-

*vä], mutta saapi oppia toisi toisilta ja senpä tähden muut-
tuukin mies paljo semmoisten seurassa -- Ihminen on paras,
kun se on luonnollinen ja sitte vielä kaikin puolin kehittynyt
menettämättä luonnollisuuttaan. Osakunnan vuosijuhlas-
sa annettiin mulle palkinto siitä kirjoituksesta, jonka alkua
sinäkin luit ja sanoit että niinhän se on kuin tavallisesti ja
niinpä annettiin 100 mk ”Iisalmen rovastin nuoremmalle
pojalle”, ja kaikki tuli silloin minua onnittelemaan ja ”seu-
raa tekemään”.*

Ystävyys ja yhteys Järnefelteihin näytti innoittavan Pekka Ahoa ja Kauppiis-Heikkiä puolin ja toisin tekstien tuottamiseen ja kirjoittamiseen. Asuessaan Järnefelteillä Pekka kirjoitti tiiviisti muun muassa novelleja (Aho 1951,191). Hän mainitsee kirjeessään saaneensa jopa palkinnon tekstistään osakunnan vuosijuhlassa. Kirjeestä näkee, että Pekka on lähettänyt ainakin katkelman tekstistä myös Heikille luettavaksi.

Hylättyään runouden vuonna 1883 Kauppiis-Heikki kirjoitti jo seuraavana vuonna Juhani ja Pekka Ahon tavoin proosaa. Tätä kirjailijuutensa siirtymävaihetta hän kuvaa kirjoituksessaan *Mitä Juhani Aho on ollut minulle kirjailijana*. Siinä hän kertoo huomanneensa, että Juhani Aho on mies, ”joka näkee ja huomaa maailman menon merkillisen tarkasti ja osaa kirjoittaa havaintonsa paperille paremmin kuin kukaan muu”. Tästä Kauppiis-Heikki oli saanut ”varman vakaumuksen” Ahon *Siihen aikaan kun isä lampun osti* -novellin ilmestyttyä: ”Jokainen ajatus, jokainen lause oli niin tuttu ja yksinkertaisen selvä, että ihmettelin, miksi kertomusten kirjoittaminen on olevinaan jotain erikoista, ikään kuin oppineille ja herroille kuuluvaa työtä. Sitähän

osaa kuka hyvänsä, sen näki selvästi tästä ”lampunosto-kertomuksesta”. Jokaisen on vain valittava kertomuksensa aiheeksi se, mikä häntä huvittaa ja minkä tuntee, ja kirjoitettava ympäristönsä puhutavan mukaan, siinä koko konsti. Näin minä ajattelin.” (Kauppi-Heikki 1911, 41.)

Kauppi-Heikille kyseiseen novelliin tutustuminen oli yksi askel eteenpäin kirjailijan tiellä. Novellin välityksellä hän oivalsi, että proosatekstin kirjoittaminen ei olekaan niin vaikeaa, kuin hän aiemmin oli ehkä ajatellut ja että hänkin voisi kirjoittaa samantapaisia tekstejä valiten vain oman aihepiiriinsä sopivia aiheita.

*Pekka Ahon kirjeestä Kauppi-Heikille
Helsingissä 29.3.1884*

Pekka Ahon kirjeessä Heikille 1.3.1884 ei ole vielä viitteitä Kauppi-Heikin Äidin kuoltua -tekstistä, mutta jo seuraavasta, 29.3.1884 päivätyistä kirjeestä ilmenee, että Aho oli saanut kyseisen novellin luettavakseen.

Kauppi-Heikki oli ryhtynyt laatimaan novellin käsikirjoitusta vuonna 1883 renkinä ollessaan ”muiden nukkuessa”. Hänen äitinsä kuolemasta oli tuolloin kulunut kahdeksan vuotta, ja hän asui jo Iisalmen suuressa pappilassa, jonne Brofeldtit olivat vastikään muuttaneet pastori Brofeldtin kirkkoherraksi nimityksen myötä. (Kauppi-Heikki 1911, 41.)

Äidin kuoltua -novelli on ollut Kauppi-Heikille yksi hänen tuotantonsa kaikkein rakkaimmista teksteistä. Hänen käsikirjoituksena *Miten ensimmäinen sulka putosi ihan-teeni siivestä - muistelma Äidin kuoltua -novellin kirjoittamisesta*

ja julkaisemisesta antaa lisätietoa novellin synnystä: ”Olen sittemmin myöhemmin kahdenkymmenen vuoden aikana kirjoittanut kymmenittäin pieniä kertomuksia ja vähän pidempiäkin, vaan en yhdenkään syntymähetkeä muista niin selvästi kuin kertomuksen Äidin kuoltua. Muistan, miten niittyladon edessä nousin heinäkärrien päälle pitkälleni ja miten siinä keräsin [epäselvä] hiljaa ajatuksissa syntyi kertomuksen pääajatus. Se selveni ja selveni ja selveni vähitellen, ja kun muut menivät iltasella vuoteilleen, istuin heiltä salaa pöydän ääreen kirjoittamaan. Ne olivat tunnerikkaimpia iltoja elämässäni. Olisi tehnyt mieli hypähdellä ilosta.”

Pekka Ahon saadessa Äidin kuoltua -käsikirjoituksen hän vastaa kirjeessään 29.3.1884 Kauppi-Heikille:

Minä suurella ihastuksella luin sinun kirjeesi ja vielä suuremmalla ”paperiläjäsi” (joka nimitys sille kuitenkin on liian halpa). Jo aikoja olen huomannut että olemme saman hengen lapsia...olen senkin huomannut että olemme järjellisiä ihmisiä ja selväpäisiä, viisaita, ajattelevia ja voimme katsoa ympäristöä toisella silmällä kuin tavalliset ihmiset.

Yllä olevasta Pekan kommentista voi tulkita, että vain ”järnefelttiläiset” saattoivat hänen mukaansa juuri oikealla tavalla analysoida ja arvioida tekstejä ja yleisesti ottaen vain he tiesivät, kuinka tulisi kirjoittaa. Samasta kirjeen otteesta (29.3.1884) ilmenee, että salonkilaiset ovat ottaneet Kauppi-Heikin novellin Äidin kuoltua luettavakseen ja arvioitavakseen maaliskuussa vuonna 1884. Tämä on hyvin merkittävää ja käänteentekevää Kauppi-Heikin kirjailijuuden

kannalta, ja sitä voi pitää yhtenä tärkeimmistä merkkipääl-
luista hänen kirjallisen toimintansa kannalta. Pekka Ahon
ja novellin kautta hän liittyi yhdeksi salongin jäsenistä.

Sinun kirjailijatuotteesi (!) [Äidin kuoltua] on kerrassaan mainio, että olemme oikein ihmetelleet, miten olet voinut sen ajatella niin johdonmukaisesti ja niin kaikki kohdat paikalleen, että siinä ei ole mitään liikaa eikä mitään vajavaista, lisättävää: siitä voisi sanoa, että se on taiteellinen kokonaisuus. Ei kai se ole voinut tulla ilman edeltäpäin miettimistä noin vain rivi riviltä, vaan on sitä pitänyt ajatella ja järjestää. Sitte se on niin luonnollinen ja lapsen ajatukset niin oikeita, ettei muuten juuri olla voisi. Tapaukset niin kerrotut ettei ole pantu sitä, mitä lapsi ei näe; ja se, minkä se näkee, on pantu niin näkymään ettei se näytä varsin pannulta, vaan luonnollisesti menevältä, poika joutuu niitä niin näkemään kuin se luonnollisesti tapahtuu ja kaikellaiset syyt vaikuttavat niihin kohtauksiin, ettei siinä mikään ilman syyttä tapahdu eikä ilman tarkoitusta. Se on siis lyhyesti sanottuna sievä, hauska, terävä, kuvaava pikkukertomus, joka kelpaisi vaikka mihin lehteen, vaan sitä ei jokaiseen annetakaan. Suomettaressa se menisi hukkaan eikä tiedä milloin se siinä ilmestyisi, parempi olisi että se kokonaan sopisi yhteen jaksoon ja sentähän olemme sitä tarjonneet kansanvalistuseuran kalenteriin ja jos eivät ota, niin Valvojaan eli sitte mihin tahansa, vaan kyllä sen johonkin saamme ja rahat olet myös saapa – niin toivon, vasta tarkemmin siitä.

Kauppis-Heikin *Mitä Juhani Aho on merkinnyt minulle kirjoittajana* -artikkelissa kertoo, että salongin sisäpiiriläisistä juuri Pekka ja Juhani Aho ovat toimineet Äidin kuoltua

-käsikirjoituksen saattamiseksi *Valvoja*-lehteen. He ovat myös korjailleet kirjoitusvirheitä ja selventäneet käsialaa. (Ks. Kauppi-Heikki 1911, 41). Arvelen, että tämä tapahtui ennen, kuin novelli toimitettiin sisäpiiriläisille, vaikkei asia käykään mistään ilmi. Salongissa käsikirjoitusta luettiin kaikille osallistujille ääneen, sitä arvoitiin ja toimitettiin sujuvampaan muotoon aikakauslehti *Valvojan* toimituskunnalle.

Ahosen viedessä käsikirjoituksen *Valvojaan* joutui toimituksen väki Kauppi-Heikin mukaan ”petetyksi” ja kirjoitus sen kautta julkaistavaksi. Keskeistä tässä ”petoksessa” oli se, että kirjoitus annettiin toimitukseen ilman kirjoittajan nimeä, sillä Aho arvelivat, että kirjoitus hylätään heti, jos toimitus saa tietää sen olevan olevan ”rengiltä Iisalmelta.” Toimittajan tiedustellessa, kuka novellin oli kirjoittanut, tätä ei kerrottu, ennen kuin novelli oli luettu ja hyväksytty.

Kauppi-Heikin kuvauksesta ei voi suoraan päätellä, väitkö Ahon veljekset yhdessä Äidin kuoltua -novellin toimitukseen. Hän puhuu ensin heistä, mutta myöhemmin hänestä. Nähdäkseni kuvauksen perusteella voi kuitenkin olettaa, että juuri Juhani Aho olisi asialla tai että hän on ainakin ojentanut käsikirjoituksen *Valvojan* toimittajalle Pekan ollessa läsnä taustalla. ”Hän viekoitteli salaperäisyydellään toimittajan siihen luuloon, että kertomus ehkä oli itsensä Juhani Ahon tai hänen veljensä kirjoittama. Aholla oli jo lampunosto-kertomuksen vuoksi tunnettu nimi. Petos onnistui, kertomus tuli hyväksytyksi, eikä toimittaja lie tältä petoksesta pahastunut, koskapa otti kohta tietensä toisenkin kertomuksen *Valvojaan*”, Kauppi-Heikki kertoo tapahtumista. (Kauppi-Heikki 1911, 42.)

Pekka Ahon kirje jatkuu rohkaisevana, ja uskon, että

näin kirjoittaja pyrki innoittamaan Kauppi-Heikkiä kirjoittamaan lisää tekstejä.

Täällä Järnefeltissä se [Äidin kuoltua] luettiin kaikkein kuullen ja hyvin sen ymmärsivät ja pitivät siitä hyvin paljon ja kyllä siinä naurettiin niille koukuille ja ihmeteltiin. Niin, helpompi onkin ymmärtäväsille ja huomaavaisille kirjoittaa, kuin tavallisille tarhapölliöille – ei mikään vaikututa muutamaiin, ei ne huomaa, ja se on kaikkein tukalinta, mutta kun näkee minkälaisen vaikutuksen kirjoitus tekee te-räviin ihmisiin ja miten ne siitä ymmärtävät kaikki, mitä on tahtonut sanoa sillä ja sillä asianmukalla huomaavat mitä on kirjoituksellaan ajatellut itse kirjoittaja – ei mikään sen innostavampaa ja virkistävänpää.

Kauppi-Heikin salonkiin hyväksymisen tekee mielenkiintoiseksi juuri se, että salongin vieraaksi otettiin etupäässä ylioppilasnuorisoa, mutta Heikin sosiaalinen asema oli täysin erilainen. Tapaus oli siis ainutlaatuinen. Kirjeenvaihdosta käy ilmi, että Pekka Aho pitää juuri Järnefeltin salonkia oikeana paikkana, johon tekstejä tulee antaa luettavaksi. Kirjoittavan yhteisön, verkoston, jäseneksi pääseminen on ollut Kauppi-Heikille ensiarvoisen tärkeää. Juhani Niemi näkeekin kirjallisen elämän verkostona, jossa kirjallisuus saa muotonsa ja merkityksensä (Niemi 2000, 10). Kauppi-Heikin kirjailijuuden alkuvaiheen verkoston muodostavat juuri Ahot ja muut salongin sisäpiiriläiset sekä heidän yhteytensä kirjalliseen maailmaan.

Kauppi-Heikin kannalta oli erityisen tärkeää, että hänet hyväksyttiin myös salongin sisäpiiriin, sen kirjalliseen kouluun, jossa varsinainen opettaminen tapahtui. Sisäpiiri

oli tiivis ryhmä, joka vaati osallistujiltaan paljon. Se näkyy myös Pekka Ahon kirjeistä, joissa on sisäpiiriläisten kommentteja ja palautetta. Juuri piirissä Kauppi-Heikkiä ryhdyttiin ohjaamaan, rohkaisemaan ja neuvomaan. Vahvimpina arvostelijoina kirjeenvaihdon perusteella toimivat Pekka Aho ja Kasper Järnefelt, kun taas Elisabet oli kriittikona hienovaraisempi ja lempeämpi. (Ks. Lappalainen 2012, 83-86.)

Novellistaan Kauppi-Heikki sai tekijänpalkkioksi 50 markkaa. Summa oli suuri rengille, sillä rengit ansaitsivat tuohon aikaan ruuan, asunnon ja vaatteiden lisäksi 60–100 markkaa vuodessa. Tekijänpalkkion ojensi hänelle itse Ahojen isä, Iisalmen kirkkoherra Theodor Brofeldt, suuressa pappilassaan. Tosin sekä Brofeldt että hänen puolisonsa vastustivat suojattinsa kirjoittamisharrastuksia; Emma Brofeldt oli jopa kerran pahoitellut, että ”Kauppi-Heikki oli heille joutunut, hänestä kun muuten olisi tullut siivo mies, nyt hän heillä oppi kirjailijaksi.” (Havu 1925, 52–53.)

Kuten olen jo artikkelini alussa maininnut Äidin kuoltua -alkuperäiskäsikirjoituksen puuttumista korvaa hieman myös se, että teksti on luettavissa vuonna 1886 julkaistusta Kauppi-Heikin ensimmäisestä kirjasta *Tarinoita*. Novelli ei ole ainakaan suoranaisesti omaeläkerrallinen, koska sen kultaisena lankana päähahmoissa ovat isä ja poika. Ehkä romaani kuitenkin kuvastaa Kauppi-Heikin oman isän kaipausta. Mitä eroa alkuperäisen ja viimeistellyn kertomuksen välillä on en ole pystynyt täysin toteamaan. Sinällään ei ole uutta, että käsikirjoitus muuttaa muotoaan; tekstit kirjoitetaan nykypäivänäkin useita kertoja uudestaan.

HEVOISKAUPPIAS-NOVELLI

Hevoiskauppias-käsikirjoituksen Kauppi-Heikki oli lähettänyt Pekka Aholle samassa ”läjässä” Äidin kuoltua -novellin kanssa, jotta salonkilaiset voisivat lukea kummankin. Aho kirjoittaa (29.3.1884), että Äidin kuoltua ”luettiin kaikkein kuullen”. *Hevoiskauppiasta* hän taas toteaa: ”Minä sitä alkua täällä kerroin”. Kuulijat pitivät *Hevoiskauppiaan* talonpoikasnaisen huonoa asemaa hyvänä teemana ja kannustivat kirjoittajaa jatkamaan sen ajankohtaisuudenkin vuoksi.

Samasta Pekka Ahon kirjeestä Kauppi-Heikille Helsingissä 29.3.84

Vaan elä sinä jätä kesken niitä kirjoituksia, joita jo olet alkanut, kun ne niin mainiosti alkoivat ja sekin hevoiskauppias oli niin mukava ja kun minä täällä sitä alkua kerroin, niin se oli niistä kerrassaan mainiota – sen naisen, emännän tila kuvaa niin hyvin naisen asemaa ja etenkin tähän aikaan kuin se asia näkyy olevan hyvin muodissa [epäselvä] ja tavallistenkin ihmisten hommissa niin se olis arvan paikallaan tuommoinen, sillä sitä ei ole nähty vielä että talonpojat naisen luonnollisia oikeuksia puolustaisivat, vaan vieläkään ei antaisi sen hallita omaa omaisuuttankaan, eivätkä miehet asioistaan puhu mitään vaimoinsa kanssa, mutta antavat niitten vain talon hommat puuhata, etteivät ees jouda ajattelemaankaan että hekin ovat samallaisia ihmisiä, yhtä oikeutettuja kuin miehetkin. Sentäbenkin ois se kertomus hyvin suotava valmistumaan ja tuo hevoiskauppa sitten vielä ja kaikki tyyni. Kun vain se sujumaan rupeasi, niin anna sujua.

Voitto Ruohonen toteaa artikkelissaan *Sosiologisen tekstin-tutkimuksen lähtökohtia*, että ”tekstien yhteiskunnallisuus on sen osoittamista, millaisia sisältöjä ja muotoja tämä dialogi eri aikoina ja erilaisissa tilanteissa saa. Dialogit eivät tapahdu edellytyksettömästi, vaan niitä säätelevät kullekin ajankohdalle ja tilanteelle ominaiset kulttuuriset puitteet ja rakenteelliset edellytykset”. (Ruohonen 2011, 98.) Kirjoitukset ja kannanotot heijastelevat usein myös yhteisöllisiä tuntemuksia, ja teksteillään kirjoittaja pystyy nostamaan näitä laajemmin näkyville. Näin on laita myös *Hevoiskauppiaan*. Kauppi-Heikki oli tarttunut tärkeään aiheeseen, talonpoikien heräämiseen puolustamaan naisten luonnollisia oikeuksia ja naisten oman omaisuuden hallintaoikeutta. Tämä oli selkeä epäkohta, jonka hän tajusi.

...Anna vain kynän kiertää, vaikkei sulla niin yksinäinen kirjoituskammari olekaan, niin saathan yksinäsi ajatella kulkiessas vesi tietä avannolta kodolle ja kodolta avannolle, entäs sitten heinässä ja muualla, siellä ne seikat selviää ja sitte panet paperille, niin niistä hyvä tulee. Taipumusta näkyy sulla siihen olevan ja mitäpä ihminen muuta kuin taipumuksiaan kehittää itse kukin alallaan. – Niinpä on Iisalmen isosta pappilasta kasvamassa monta suurta kirjailijaa!!!

Pekka Ahon kirje Kauppi-Heikille 28.3.1885

Salongissa *Hevoiskauppias*-novelliin päästiin palaamaan kuitenkin vasta seuraavana vuonna 1885. Siihen vaikutti uskoakseni monikin seikka. Elisabetin aviomies Aleksan-

der Järnefelt oli saanut kuvernöörin viran Kuopiosta vuonna 1884, ja perhe muutti kaupunkiin. Myös Elisabetin salonki siirtyi Kuopioon ja siellä kuvernöörin residenssiin. Kokoontuivatko tässä tapauksessa ”klikkiläiset” Helsingissä vai Kuopiossa, sitä ei kirje kerro. Vaikka vuosi aiemmin kirjoitetussa kirjeessä (29.3.1884) *Hevoiskauppiaasta* oli kehuja, niin 28.3.2885 päivätyssä kirjeessä sävy onkin muuttunut jo hyvin erilaiseksi:

Mutta sun Hevoiskauppias on ollut täällä esillä ja, kuule, ei se ole oikein alussa miellyttänyt. Se nyt on niin, että täällä on rouva Järnefelt, Arvid (vaimoineen) ja Eerik on tullut myös Pietarista ja sitä paitsi me muut. Nyt sitä alotettiin lukemaan [todennäköisesti Pekka Aho tarkoittaa lukemista sitä, että aina joku salonkilaisista luki käsikirjoituksesta ääneen tietyn luvun, jota sitten yhdessä kommentoitiin ja näin jaksottain jatkettiin lukemista] mutta alkupuolelta se on niin raskaasti kerrottu ja ilman mitään niksä, sen tautta se tulee raskaaksi, ikäväksi varsinkin semmoisille, jotka paljon vaativat ja muuten kevyttä esitystapaa suosivat. Ja se on nyt tietty että esitys pitää kevyttä tai kuvaavaa olla, vaikka esitetyt asiat tarvitse olla mitään keveitä - - niin, niin, en mitä sitä nyt osaa oikein kirjoittaa, mutta tottapaahan sitten puhutaan. Se vaan on ymmärrettävä että kertomus pitää olla juoksevaa ja kuvaavaa – tämän alku pitäisi olla nasevampaa. Siinä on nyt tarkoituksena tuoda esiin sitä, mimmoista sen talonväen subteet ovat, jossa ollaan, mutta siihen on käytetty niin pitkällisiä keinoja, että tuo tarkoitus, ei, että tuo, niin sanoakseni, ilma tuossa talossa jää syrjään ja muuten, antaa vaan jäädä syrjään, kunhan kertomus on vain värillistä ja tuommoista lyhyempää,

vaan varmempaa, niin noh, se on nyt pääasia, ettet niin paljo ylipäänsä rupea juttelemaan ja selittämään, ei ainaakaan niin pitkällä tavalla; se ikävystyttää – ja mikä pakko tehdä varsin taballaan ikävää. Se vika on meillä kummallakin että kun johonkin aineeseen pitemmin ryhdymme, niin rupeemme sitä vielä pitentämään ylenpalttisella juttelemisella ja pitkällä selityksillä – joku sana vain selitykseksi olis paikallaan.

Pekka Aho itse on aiemmin saanut salonkilaisilta moitteita samasta asiasta kuin nyt Kauppi-Heikki. Hän nostaa saamansa palautteen vielä uudestaan esille seuraavassa kirjeessään (ks. kirje 24.5.1885). Ehkä myös oman kokemansa kautta Aho näkee kuitenkin *Hevoiskauppiaassa* potentiaalia ja pyytääkin Kauppi-Heikkiä kirjoittamaan sen vielä uudestaan (28.3.1885):

Niin, kyllä se ei sillä ole pilattu vielä se kertomus, siitä sopii vähä pois rapsia ja hyvä kaikki, sillä muuten on siinä semmoinen juoni että sitä ei kannata jättää. Jabka minä nyt luen niille enemmän, niin saapi nähdä, varmaan innostuvat – ja kun lomasta otin sen nukkuvan päiväläisen, niin se vasta miellytti, se oli oikea ”tyyppi”.

Mitä Pekka Aho tällä tarkoitti? Selityksenä tähän näen sen, että Järnefeltin salongissa ruodittiin esimerkkinä erilaisia ihmistyyppejä. Samalla kun henkilöhahmo edusti tyyppiä, hänen piti olla myös yksilö. Kun kirjallinen harjoitus oli valmis, ryhmässä arvioitiin, minkälaisia ansioita ja heikkouksia tekstissä oli. Tämän tyyppinen kollektiivinen työtapana, todellinen ryhmätyö, sopi muun muassa Juhani

Aholle erinomaisesti, ja usein myöhemminkin hän kaipasi ”perheen”, yhteisönsä, palautetta teksteistään. (Helttunen & Uusi-Hallila 2010, 20.)

Tyypillistämisen lähtökohtana oli kansan ja luonnon kollektiivinen tarkkailu ja tavoitteena oli löytää kohteena olevan ilmiön ”tyypilliset” piirteet eli oleellisen erottaminen epäoleellisesta. Ohjelmallisessa tyypillisyyden tarkkailussa oli ennen kaikkea kysymys kirjailijalle välttämättömän erittely- ja havaintokyvyn kehittämisestä, ja siihen tarvittiin nimenomaan ryhmätyöskentelyä: näin kohteena olevaa ilmiötä voitiin tarkastella usea(mma)sta aspektista, saada siitä esiin sellaisia piirteitä, jotka muuten saattaisivat jäädä havaitsematta. (Kopponen 1975, 189.)

Salongissa harjoiteltu tyypillisen ja tyyppien kuvaaminen perustuu viime kädessä venäläisestä taiteesta peräisin olevalle traditiolle ja taidenäkemykselle, ja Elisabetin salongissa sen pohjautui nimenomaan Vissarion Belinskin ajatuksiin. Belinski kuuluu venäläisen realistisen estetiikan ja kirjallisuuskritiikin uranuurtajiin. Hänen (Belinskin) ajatuksistaan seuraavassa lyhyt ote:

Aito taideteos vaikuttaa lukijaan todenmukaisuudellaan, luonnollisuudellaan, aitoudellaan ja todellisuudellaan niin voimakkaasti, että lukija on aivan tiedottomasti vakuuttunut siitä, että kaikki mitä teoksessa kerrotaan tai kuvataan, on tapahtunut juuri niin ja ettei toisin olisi voinut tapahtuakaan. Kun on lukenut teoksen loppuun, osoittautuvat siinä kuvatut henkilöt eläviksi hahmoiksi kaikessa suuruudessaan; ne jäävät pienimpine erikoisuuksineen – kasvoineen, äänineen, kävely- ja ajattelutapoineen – ikuisiksi ajoiksi lähtemättömästi lukijan mieleen, niin ettei hän niitä

enää koskaan unohda. (Ks. Lappalainen 2012, 83–84).

Salongin taidenäkemystä ja Vissarion Belinskin ajatuksia olen käsitellyt laajemmin pro gradu -tutkielmassani *Kirjoittamisen ja rakkauden paloa* kappaleissa *Elisabetin taidenäkemysten ”premissit”* (Lappalainen 2012, 82–85) sekä *Tyyppi ja tyyppillistäminen* (Lappalainen 2012, 87–90). Elisabetin omaksuma Belinskin realismiin ei sopinut ylimääräinen, ja uskoakseni juuri tämä on Pekka Ahon seuraavan huomautuksen takana, kun hän jatkaa kirjettään Kauppis-Heikille (28.3.1885):

Sitä minä nyt vain tahtoisin sanoa että pitäisi koettaa tuommoista lyhyempää kuvausta, noin vain viitata asiaan ja jättää tuo Päivärinta-mainen jutteleminen hiiteen.

Päivärintamainen tyyli ei vastannut salongin taidenäkemystä; se oli todennäköisesti liian kuvailevaa. Salongissa Päivärinnan tekstejä käytettiin pidemmin esimerkkeinä siitä, miten ei saanut kirjoittaa, vaikkakin he antoivat kirjailijalle arvoa ”korven perkaajana” ja ”raaemman työn tekijänä.” (Kopponen 2004, 17.)

...Housuja Kasper kehuu niin mainioiksi että se on kerrassaan – ja minä luin niille myös housunkauluspainia[n] ja se vasta ei sattunut kuuroihin korviin, kyllä varmaan yskän ymmärsivät...Niin, kyllä siinä on semmoinen seura, johon saa luottaa ymmärtämisen subteen. Vaan kyllä sitä pitää luottaa omaankin ymmärrykseensä, muuten ei tule mitään. Ja luota vaan, kyllä sinä olet jo soittanut ymmärtäväsi.

Pekka Aho kehottaa Kauppiis-Heikkiä luottamaan salongin antamaan palautteeseen, mutta samalla myös ”omaan ymmärrykseensä”. Kirjailijuuteen kuuluu myös oman tyylin luominen, ja hän kannustaa ystäväänsä kirjoittamaan niin kuin tästä itsestään parhaimmalta tuntuu. Hän ymmärsi senkin, että tekstin tuottaminen voi ehtyä, jos alkaa liikaa pohtia, vastaako oma kirjoittaminen muiden asettamia vaatimuksia.

Kauppiis-Heikille palaute oli tärkeää, ja hän kyseleekin, löytyisikö lisää ohjausta *Hevoiskauppiaan* käsikirjoituksen tekoon. Siihen Pekka Aho vastaa kirjeessään 28.3.1885:

Mutta viime kirjeessä kysyt muita mielestäsi sopimattomia paikkoja. Kyllä se nyt on niin, että yleisö ei vielä kestä suomeksi (muulla kielellä kyllä) semmoista, joka vähäkin viivahtaa, mutta ei siltä niin tarvitse katsoa; kuitenkin missä voipi, sillä mitä varten suotta suolatta? [sana epäselvä]. Tuo ripin ottaminen ei minusta mitään ole, se on ukkoin tarinassa aivan paikallaan ja muuten mainio ”vintti”. Oven takana jyskiminenkin voi käydä päinsä, kun hyvin noin kautta ranteen [rantein] kertoo ja sitte nuo puheet pitää olla sattuvia ja sukkelia, silloin ne paljon hävittävät tuota peloa [pelkoa], joka muutamilla heikoilla on näkeä kirjan lehdillä oikein asiaan menevää. Siis mene vain asiaan, mutta mene hienolla tavalla; raakuutta on vältettävä itse kirjoittajan, mutta sille ei taida mitään, että kirjoitettavat henkilöt ovat raakoja ja niiden pitää myös raakoina näkymän, jos vain todella raakoja ovat. Niin noh, antaa sen nyt olla, ei siitä voi kuvaa selvää tämmöinen mies kirjoittaa, sillä minä en ole oikein potentti itse semmoisissa, kirjoitan tavallisesti itsekin vain, minkä itse sopivaksi näen.

Mitä sinä muuten meinaat näistä minun kirjeistäni, miten ne vaikuttavat niin aina milloin mikin paikka, kun niitä siellä yksinäsi meinaat. Kirjoita nyt nuita meninkiä ihan suoraan sillä ne ovat niin hyvä ne sun meininkisi.... Ja nyt saat täältä Valvojusta aluksi rahaa ja koetamme saada Hevoiskauppiastakin jotenkin.

Uskokseni Pekka Aholla ja muilla salonkilaisilla oli hyvä tarkoitus ja he halusivat, että Kauppi-Heikistä tulee menestyvä kirjailija. Ahoa mietitytti, että miten kritiikki vaikutti Kauppi-Heikkiin, jonka hän tiesi kokeneen kovia lapsuudessaan ja joutuneen säälimättömän kohtelun alaiseksi. Kirjeen lopuksi hän antaakin tunnustusta ystäväelleen. Kirjailijalle rohkaisun ja kannustuksen saaminen on tärkeää. Kirjoittamisen opettaja Julia Cameron toteaa teoksessaan *Tyhjän paperin nautinto*, että tekstien näyttäminen vihamieliselle tai kritiikittömälle lukijalle on kuin rahan lainaamista ihmiselle, joka päätyy taloudelliseen vararikkaan kerta toisensa jälkeen. Työtämme ei arvosteta. (Cameron 2004, 229.)

Pekka Ahoakin mietityttää aika ajoin hänen antamansa palaute ystäväelleen. Kirjeessään 20.9.1888 hän kysyy jälleen kritiikkinsä vaikutusta:

Ethän sinä todella ole masentunut kritiikistä vai miten? Siinä nyt on se sama, jota olet sanonut, että alussa on yllistetty (niin kuin kaikki vasta alkajat ansaitsee ja tarvitsee). Mutta sitten kuin ehtii pidemmälle, ja ruvetaan enemmän joitain vaatimaan, sitten vasta oikea kritiseeraaja rupeaa moittimaan.

Kirjettä lukiessani pohdin, oliko salonkilaisten Äidin kuolemasta antama erittäin hyvä palaute juuri tätä Ahon mainitsemaa aloittelevan kirjailijan tarvitsemää rohkaisua. Siitähän puuttuu varsinainen arvostelu, jota taas *Hevoiskauppias* sai jo hyvinkin runsaasti, kuten seuraavan kirjeen (21.4.85) otteesta voi havaita:

Pekka Ahon kirje Helsingissä 21.4.85

Paljon hyvä Heikki! Tämä paperi kuin on niin liukasta ja kynä juoksevaa, niin sentähden ne kirjeet pitkiksi venyy – niitä saat siitä kiittää...Hevoiskauppiaasta ne vain sanovat, että se on kankeasti ja pitkävetaisesti kirjoitettu, ja että se on samallaista tarkasti kerrottua kuin minullakin ilman mitään rinnalla kulkevaa syvempää sielun elämää, ja liian toimessaan kirjoitettu, mutta minä luulen että kun se kepeämmästi ja terävämmin kirjoitettaisi saman aineen, niin [vielä] siitä tulisi sangen sillä hyvä, sillä se se aate on siinä semmoinen, ettei sitä kannata jättää silleen...Jos vielä viitit ruveta uudestaan kirjoittamaan, niin minä sen lähetän, mutta jos ei tunnu passaavan, niin kyllä se sitänäänkin menee – ei se kaikista ole kuitenkaan, niin kuin muutamista ja voipi hyvinkin menestyä, sillä se on ”siveellinen”.

Kauppi-Heikki vastaa Pekka Aholle 2.5.1885 kirjeessään, joka on vastakirjeistä ainoana säilynyt:

...Se oli näet niin, että rouva Canth kirjoitti minulle, että pääsisin ja rupeaisin hänelle puotilaiseksi nyt toukokuun

alusta. Rupeisin puuhaan ja asiat näytti luonnistavan hyvästi...Kuopioon jos tulisi meno, niin sillehän sitä hevoiskauppiasta voisi ruveta uudestaan kirjoittamaan, täällä siitä ei tule mitään, vaan jos se siltään menisi, niin antaa mennä ja tarjoa heille niitä entisiä lisäksi, niin kuin Äidin kuoltua, Enoja, housua, kunhan on jotain roskaa jota työstää. Olisihan täällä sitäkin verestä roskaa alussa, vaan tämä milloin joutunee kun ei ole tilaa missä kirjoittaa.

Pyynnön aikaan Kauppi-Heikki työskenteli kiertokoulunopettajan sijaisena eikä hänen aikansa renkinä tahtonut riittää kirjoittamiseen. Merkittävää virkaan pääsyssä oli se, että kirkkoneuvoston puheenjohtajana toiminut pastori Brofeldt suositteli Kauppi-Heikkiä kokouksessa, jossa kirkkoneuvosto päätti toimesta. (Havu 1925, 49.) Mutta tässäkin työssä aika ei tahtonut riittää kirjoittamiseen, ja Kauppi-Heikki hyväksyi Minna Canthin pyynnön lähteä Kuopioon Canthin apulaiseksi. Yhtenä motivaationa hänellä oli tuleva mahdollisuus korjailia ja parannella *Hevoiskauppiasta*.

Kuopioon muutto toukokuussa 1885 tuottikin nopeasti kirjallisia tuloksia. Kauppi-Heikki teki nopeassa tahdissa vaadittavia korjauksia käsikirjotukseen Järnefeltin salongin sisäpiirin tekemien korjausehdotusten mukaisesti. Totellisen elämäkerran käsikirjoituksessa hän mainitsee:

Kabtena iltana kirjoitin ”Housunkauluspainini” ja varmaan puolet ”Housuista”, siihen vielä hyvän piustan Hevoiskauppiasta.

Jo heinäkuussa 1885 sisäpiiriläiset katsoivat Hevoiskauppi-

as-tekstin edistyneen heidän vaatimallaan tavalla ja syksyllä novelli oli jo valmis. Tämän jälkeen Pekka Aho alkoi puhtaaksikirjoittaa novellia.

Pekka Ahon kirjeestä heinäkuun 21. päivänä 1885 käy ilmi, että myös Minna Canth oli puuttunut *Hevoiskauppiaan* käsikirjoitukseen. Se oli luonnollista, koska Minna Canth ja Kauppiis-Heikki olivat päivittäin tekemisissä toistensa kanssa, mutta Pekka Aho ei ollut asiasta mielissään, eikä Canth hänen mielestään kelvannut Kauppiis-Heikin palautteen antajaksi.

Olitpa sinä löytänyt koko sensuurin [Canth] - - - muuttelee kaikki hyvät kohdat, niinhän ne on muutkin sensuurit.

Kauppiis-Heikki oli omassa aiemmassa kirjeessään todennäköisesti kertonut, minkälaisia korjauksia Minna Canth oli hänen teksteihinsä ehdottanut. Nämä eivät kuitenkaan noudatelleet eivätkä edes myötäilleet Elisabet Järnefeltin taidenäkemysten suuntaa, mistä Ahon kova kritiikki korjaus ehdotuksista johtui.

Näyttää siltä, että salongin kirjoittajakoulu, halusi pitää tiukasti kiinni Kauppiis-Heikistä, yhdestä oppilaastaan. Sisäpiiri suorastaan omi hänet itselleen. Kukaan ulkopuolinen ei saanut ryhtyä ohjaamaan häntä, sillä toisen sekaantuminen hänen ohjaamiseensa saattoi horjuttaa kirjoittajakoulun sisäisen taidenäkemysten välittämistä ja vahingoittaa tai suorastaan pilata hänen tekstejään.

Lopulta *Hevoiskauppias* ilmestyi Kauppiis-Heikin esikoiskirjassa *Tarinoita* 52-sivuisena *Isän Perinnöllä* -nimisenä novellina keväällä 1886. Pekka Ahon kirjeestä 7.2.1886 ilmenee, että salonkilaiset päättivät kirjan nimestä:

*Sinun novelliesi nimeksi pantiin Tarinoita, kirjoitti Kaup-
pis-Heikki. Tokko se sopii? Ei osattu sitä sen kummemmaksi
laatia. Esipuhetta ei luultavasti tule, sillä Järnefeltikin ar-
velivat, että se olis semmoinen ulkomaalainen paha tapa,
antaa kirjan itsensä 'puffata' itseään eli levittää itseään. Ei
ainakaan sitä Juhani Abon nimellä sovi kirjoittaa, silloin
ne heti sanoisivat, että "niin, neidän on J. A:n korjaamia".
Ehkä on paras että se tulee puhtaasti ja paljaasti, niin kuin
se tulee. Sitten arvostelussa Keski-Suomessa voimme antaa
sinusta tietoja enemmän.*

Tarinoita-kirja on nähtävissä alkuperäisenä vuoden 1868 painoksena Eero Järnefeltin tekemän kansilehden kera Kansalliskirjaston Heikki A. Reenpään huoneessa. Myös Pekka Aholta ilmestyi vuonna 1886 teos *Kansan keskeltä: kolme kertomusta Savosta*, joten kummaltakin ystävykseltä ilmestyi samana vuonna esikoisteos.

IRTAUTUMISTA

Keväällä 1889, kun Kauppi-Heikki oli jo saanut nimeä ja "ilmaa siipiensä alle" eikä enää alistanut kaikkia tekstejään Järnefeltien salongin kritiikille, Pekka Aho kirjoittaa: "Mutta pitäisi sinun ensin antaa ne meidän lukea, ennen kuin lähetät maailmalle silmäiltäväksi". Kirjailija oli myös vartunut, sillä hän täytti kyseisenä vuonna 27 vuotta. Kirjeenvaihdon alusta oli kulunut kuusi vuotta ja ensimmäisen runon kirjoittamisesta seitsemän.

Kauppi-Heikki oli myös lähentynyt vuoden vanhem-
paa Juhani Ahoa, joka oli Pekka-veljeään hienovaraisem-

pi. Miesten keskinäinen kirjeenvaihto, joka alkaa 1.1.1898 ja jatkuu aina vuoteen 1920 saakka, osoittaa, että Juhani Aho luki ystävänsä käsikirjoituksia ja antamansa palautteen lisäksi myös avusti ”korrehtuurien” luvussa. Tämäkin kirjeenvaihto löytyy SKS:n Kauppi-Heikin arkistosta. Kauppi-Heikille lähentyminen Juhani Ahon kanssa ei tarkoittanut kuitenkaan sitä, että hänen ystävyytensä Pekka Ahoon ja Järnefelteihin olisi katkennut.

LOPPUSANAT

Artikkelissani ilmenee, että 1800-luvun jälkipuoliskolla hyvin vaatimattomista, oppimattomista ja köyhistä oloista saattoi nousta suotuisissa olosuhteissa kyvykkääksi kirjailijaksi, vaikkakin se oli harvinaista. Kauppi-Heikille nousun mahdollistivat pääsy pappilan palkolliseksi ja ystävyystyminen pappilan poikien kanssa. Juuri heidän kautta renki-pojasta tuli osa vapaaherratar Elisabet Järnefeltin kirjallista salonkia, yksi sen vieraista ja samalla myös sen täysivaltaisista jäsenistä. Tätä ei ole tieteellisesti tutkittu aiemmin.

Tietokirjailija kolmetoista teosta julkaissut TARJA LAPPALAINEN valmistelelee väitöskirjaa ”Aatelisrouva Elisabet Järnefeltin kirjallinen salonki Kauppi-Heikin kirjailijauran käännekohtana” Jyväskylän yliopistoon.

LÄHTEET

- Aho, Antti J. (1951): *Juhani Aho elämä ja teokset*: Edellinen osa. WSOY. Porvoo-Helsinki.
- Aho, Antti J. (1951): *Juhani Aho elämä ja teokset*: Jälkimmäinen osa. WSOY. Porvoo-Helsinki.
- Aho, Pekka (1886): *Kansan keskeltä*. Jyväskylässä. Tekijän kustantama. Jakaa Wickström ja Kump. Kirjakauppa Helsingissä.
- Cameron, Julia (2004): *Tyhjän paperin nautinto: tie luovaan kirjoittamiseen*. Like. Helsinki.
- Ekström, Nora (2011): *Kirjoittamisen opettamisen kertomus. Kirjoittamisen opettamisesta kognitiiviselta pohjalta*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Havu, I. (1925): *Kauppi-Heikki*. Elämäkerrallis-kirjallinen tutkimus. WSOY. Porvoo.
- Helttunen, Anne & Uusi-Hallila, Tuula (2010): *Juhani Aho. Vastakohtien tasapainoa*. WSOY pro. Helsinki.
- Järnefelt, Arvid (1998): *Vanhempieni romaani*. 7. painos. WSOY. Porvoo, Helsinki, Juva.
- Järnefelt, Arvid (1929): *Vanhempieni romaani*. Aleksander ja Elisabet Suomessa. Toinen nide. Toinen painos. WSOY. Porvoo.
- Hyvärinen, Pertti (2001): *Kauppi-Heikin sukujuuret sekä hänen tuotantonsa taustoja Vieremällä ja Iisalmella teoksessa: Heiskanen-Mäkelä, Sirkka (toim.) Kotikyliltä – Kauppi-Heikin muistoseminaarin satoa*. Kauppi-Heikin Seura. Kuopio.
- Kauppinen, Heikki (1885): *Hevoiskauppias*-käsikirjoitus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS KIA). Heikki Kauppinen arkisto. Kotelo 5. Cc Pakina- ja tarinakäsikirjoitukset. Tarinakäsikirjoitus 2 + 24 s. 8:o. Kl. 8140. mf 1968:48.
- Kauppinen, Heikki (1885) *Kauppi-Heikin totellinen elämäkerta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS KIA). Heikki Kauppinen arkisto. 22. 4. Kotelo. A Biografica. Elämäkerralliset muistiinpanot ja kirjeet. 1885-1819. Kl. 8152. Mf. 1968:48. Omaelämäkerrallinen kirjoitus. 22.

Kauppinen, Heikki (1905): *Miten ensimmäinen sulka putosi ihanteeni siivestä. Muistelma Äidin kuoltua – novellin kirjoittamisesta ja julkaisemisesta.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS KIA). Heikki Kauppinen arkisto. 4. Kotelo. A Biografica. Elämäkeralliset muistiinpanot ja kirjeet. 1885-1819 (24.9.1905). Kl. 8152. Mf. 1968:48

Kauppinen, Heikki (1882): *Sitä myötä on laulut kuin on linnutkin.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS KIA). Heikki Kauppinen arkisto. 5. Kotelo. Cb Runo- ja näytelmäkirjoitukset. Runokäsikirjoitukset 8:o, 5 vihkoa ja 5 irtolehteä. Kl. 8150. mf 1968:49.

Kauppi-Heikki (1883-1918): Julkaisemattomia kirjeitä Pekka Brofeldtilta (Pekka Aholta) 68 kirjettä + 3 kirjekorttia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS KIA). Heikki Kauppinen arkisto. 1883-18, s.a. Kirjekokoelma 131 Aho – Löthman.

Kauppi-Heikki (1886): *Tarinoita.* WSOY. Porvoo.

Kauppi-Heikki (1911): ”Mitä Juhani Aho on ollut minulle kirjailijana”. Kirjoitus julkaistu *Valvojassa*, sen jälkimmäisellä puoliskolla, joka on julkaistu Juhani Ahon 50-vuotismerkkipäivän kunniaksi. Otava.

Kopponen, Tapio (1975): *Tutkimus Elisabeth Järnefeltin ylioppilassalongin ja kirjallisen koulun synnystä, tehtävästä ja merkityksestä. Helsingin yliopisto.* Kotimainen kirjallisuus- Kotimaisen kirjallisuuden lisensiaatintutkimus.

Kopponen Tapio (1985): *Järnefeltien koulu.* Teoksessa: Kuopiosta Suomeen. Kirjallisuutemme aatesisältöä 1880-luvulla. Snellman-instituutin julkaisuja 2, s. 79-89.

Kopponen, Tapio (2004): *Kauppi-Heikki Järnefeltien koulussa teoksessa: Heiskanen-Mäkelä, Sirkka (toim.) Kotikyliltä – Kauppi-Heikin muistoseminaarin satoa.* Kauppi-Heikin Seura. Kuopio.

Lahdelma, Tuomo (2008): *Uudenlaisen tekijyyteen.* Teoksessa: Joensuu, Juri; Ekström Nora; Lahdelma, Tuomo; Niemi-Pynttari, Risto (toim.), *Luova laji - näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen.* Atena kustannus. Jyväskylä.

Lappalainen, Tarja & Turtola, Martti (2011): *Kansalliskirjailija Juhani Aho.* Edico. Helsinki.

Lappalainen, Tarja (2012): *Kirjoittamisen ja rakkauden paloa: Juhani Aho sekä Elisabet Järnefeltin ja Minna Canthin kirjalliset salongit*. Pro gradu -tutkielma. Taiteiden- ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.

Lappalainen, Tarja (2014): *Salonkielämää – rakkautta, riitoja ja kirjoittamisen paloa*. Breakwater. Helsinki.

Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (2011): *Kirjeet ja historiantutkimus*. SKS. Helsinki.

Niemi, Juhani (2000): *Kirjallinen elämä. Kirjailijuuden yhteiskuntasuhteiden kartoitusta*. SKS. Helsinki.

Ruohonen, Voitto (2011): *Sosiologisen tekstintutkimuksen lähtökohdat*. Teoksessa: Ruohonen, Voitto; Sevänen, Erkki; Turunen, Risto (toim.) *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. SKS. Helsinki.